

Саха Өрөспүүбүлүкэтин «Бүлүү улууһа (оройуона)»  
Муниципальной оройуонун «Биһикчээн» уһуяан  
Оскуола иннинээҕи саастаах оҕону иитэр бүддьүөттэн үбүлэнэр муниципальной тэрилтэтэ

Дакылаат тиэмэтэ:

“Олонхону үөрэтии араас ньымаларын туһанан оҕо төрөөбүт тылын сайыннарыы”

Суруйда: Осипова Алена  
Егоровна – «Биһикчээн» оҕо  
уһуяан иитээччи

Бүлүү куорат, 2023 сыл

Олонхо-саха дьонун киэн туттуута, өбүгэлэрбит үтүмэн үйэлэргэ чочуйбут уус-уран тылларын өрөгөйө, культуурабыт сайдыытын мунутуур чыпчаала. Иитээччилэр, төрөшүттэр сүрүн сорукпут: сана көлүөнэ дьонугар-биһиги инники эрэлбитигэр, кэлэр кэскилбитигэр-оҕолорбутугар бэйэлэрин түн былыргы эпостарын билиһиннэри, төрөөбүт тылынан сангарарга үөрэтии буолар. Саха норуотун этнопедагогикатын сүрүн ньыматынан оҕону кыра сааһыттан илдьэ сылдьан үтүгүннэрэн, көрдөрөн, бэйэ үтүө холобурунан иитиини бэлиэтиллэр. Оҕоҕо төрөөбүт тылы инэри оҕо баҕарар, сөбүлүүр дьарыгын нөнүө бардабына, ону улахан киһи көрдөрөн , үтүгүннэрэн, салайан биэрдэбинэ оҕо сангарар саната, билэр көрөр баҕата уһуктар, болҕомтото, фантазията, толкуйа, өйүгэр хатыыр дьоҕура, сайдар, киһи быһыытынан үтүө хаачыстыбаларга иитиллэр. Биһиги «иитээччи-үөрэтээччи» оруолуттан akkaастанан, оҕоҕо тэннээх доҕор, үтүө сүбэһит быһыытынан бииргэ үлэлииргэ кыһанабыт. Манна иитээччи дьоҕура, талаана улахан оруолу ылар. Оҕо улахан киһи сөбүлүүр, сатыыр дьарыгын үтүктэр, үлэлэхэр. Оҕо уонна улахан киһи бииргэ дьарыктаныыларыгар төрөөбүт тылынан ылынарын, элбэҕи билэрин, көрөрүн ситиһэбит.

Ити курдук оҕолорго олонхону үөрэтии араас ньымаларын туһанан оҕону төрөөбүт тылыгар сыһыарыы улахан киһи быһаччы кыттыытынан, көмөтүнэн барар.

Ол курдук, кыра саастаах оҕоҕо олонхону билиһиннэрэргэ, оҕону олонхоҕо сыһыарарга, араас ньымалары туһаныхха сөп.

Үлэм сыалынан буолар:

- Оҕо төрөөбүт тыла байар, сайдар эйгэтин тэрийии, туһаныы, оҕо толкуйун эрчийии;
- өйгө тутар, айар дьоҕурдарын сайыннарыы.
- олонхо геройдарын үтүө холобурдарынан сиэр-майгы өттүнэн иитиигэ көдүүстээхтик туһаныы.
- оҕолорго олонхо туһунан өйдөбүлү биэри, ис хоһоонун билиһиннэри, араас ньымалары туһанан кэрэхсии үөрэтии;

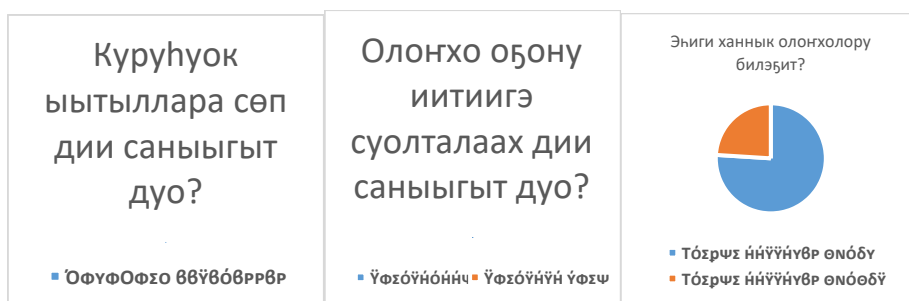
## Сағалааһын сүрүн төрүөттэрэ

Хас биирдии киһи айар үлэтин сағалыан иннинэ туохтан сағалыахха сөбүн толкуйдаан, анааран көрөр. Ол курдук, тус бэйэм кыра эрдэспиттэн төрөөбүт дойдубар Тааһаҕарга Григорьева Маргарита Егоровна, Алексеева Дария Егоровна салайааччылаах “Үрүмэччи” ансамбльга дьарыктаммыт буолан, онтон салгыы Иванова Светлана Тарасовна салайааччылаах Бүлүү куорат Баһылай Уоһукап Харатаайап аатынан олонхоһуттар, тойуксуттар коллективтарын чилиэнэ буоламмын, өбүгэм угэин утумнаан илдэ сылдыһам диэн улэлии киирэн баран, бастатан туран тереппуттэргэ анкета ыыттым.

Анкета ыйытыылара:

1. Детсадка олонхо куруһуога ытыылара сөп дии саныгыт дуо?
2. Олонхо оҕону иитиигэ суолталаах дии саныгыт дуо?
3. Эһиги ханнык олонхолору билэбит?

Түмүгэ:



1) Төрөппүт 90%- куруһуок ытыылара сөп дии санаабыт, төрөппүт 10%- ыарахан, ытыллыбата буолуо дии диэн санааларын суруйбуттар.

2) Төрөппүт 85%- олонхону үөрэтиини суолталааһынан аахпыт, 15% суолталаах эрэри тыла-өһө ыарахан, уопсайынан ыарыҕатыахтара диэн санааларын эппиттэр.

3) Төрөппүт 76%- олонхо ааттарын ааттаталаатылар, төрөппүт 24%- биир да олонхону билбэттэрин бэлиэтэтибит. Ону кытта биир төрөппүтү бэлиэтии көрдүм, олус интэриэстээх эбит, элбэх да олонхону ааттаталаата. Онтон биир төрөппүт “Бэйэм биир да олонхону билбэппин, онон олонхону кыратыттан билэрэ сөптөөх этии” диэн этиннэ.

Онон, төрөппүт санаата уонна иитэр-үөрэтэр дьон үлэбит биир сыаллаах, хардарыта өйдөһөр буолан, олонхобут дьарыга ситиһилээхтик үлэлиэ диэн бигэ эрэллээхтик үлэбитин сағалаатыбыт. Олонхону билиһиннэрэр үлэбитин бастатан туран өбүгэлэрбит үгэстэрин инэрэргэ сөптөөх эйгэни тэрийииттэн сағалыыбыт. Ол курдук, фольклорга аналлаах саха муннугун арийбытым.



Олонхону оџолорго кыра сааһыттан билиһиннэрдэххэ, олонхону интэриэһиргээн билэр-көрөр баџалара улаатыа, өйгө тутар, айар дьоџурдара сайдыа.

Сыллааџы былаан сурунан үлэм саџаланна.

| Бй          | Орто бөлөх  | Улахан бөлөх   | Бэлэмнэнии бөлөх  |
|-------------|---|--|---|
| Балаџан бйа | Олонхо дойдутугар айан.   | Олонхо дойдутугар айан.  | Олонхо дойдутугар айан.   |
| Алтынны     | 1.Олонхо үс дойдута.<br>2.«Олонхо ыллыктарынан»Остуол оонньуутун билиһиннэри  | 1. Олоцхо сирэ-уота.<br>2.Олонхо хамсаныылаах оонньуула.   | 1. Олонхо геройдарын танастара-саптара.<br>2. Сонор оонньуу көмөтүнэн олонхону билиһиннэри.   |
| Сэтинnyi    | 1.«Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри<br>2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү.<br>3.Олонхо күнүн бэлиэтээһин. | 1.«Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри.<br>2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү.<br>3.Олонхо күнүн бэлиэтээһин  | 1.«Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону билиһиннэри.<br>2. Дьулуруйар ньургун боотур мультигын көрдөрүү.<br>3.Олонхо күнүн бэлиэтээһин                               |
| Ахсынны     | 1.Олонхо геройдарын танастара-саптар а.<br>2.Олонхо хамсаныылаах оонньуула.   | 1. Олонхо геройдарын танастара-саптара.<br>2.Олонхо хамсаныылаах оонньуула.  | 1. Олонхо геройдарын ырыалара-тойуктара.<br>2.Олонхо хамсаныылаах оонньуула.  |
| Тохсунньу   | 1.Олонхо геройдарын ырыалара-тойуктара.<br>2.Сахалы остуол оонньуула  | 1.Олонхо геройдарын ырыалара-тойуктара.<br>2.“Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах-өргөстөөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэри. | 1.“Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах-өргөстөөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэри.<br>2.Сахалы остуол оонньуула. |
| Олунньу     | 1.Модун Эр Соџотох олонхону билиһиннэри.  | 1. Модун Эр Соџотох олоцхону билиһиннэри.<br>2.Олонхону толорорго үэрэти.  | 1. Модун Эр Соџотох олоцхону билиһиннэри.<br>2.Олонхону толорорго үэрэти.   |
| Кулун тутар | 1.Олонхо геройдарын уруһуйдааһын<br>2.Олонхону толорорго холонон көрүү.   | 1. “Олонхо дойдута” уруһуйдааһын.<br>2.”Мин олонхо дойдутун оџотобун” фестивалга кытты.  | 1. «Олонхо дойдута» уруһуйдааһын.<br>2.”Мин олонхо дойдутун оџотобун” фестивалга кытты.   |

|            |   |  |  |
|------------|---|--|--|
| Муус устар | 1. “Куула хара тыяны кутуругунан булкуйа оонньуур Кулан Кугас аттаах, кылааннаах-өргөс төөх Киис Бэргэн Бухатыыр” олонхону билиһиннэри2. Оһуокай үөрэтии. | 1. Мнемотехника көмөтүнэн «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону кэпсииргэ үөрэтии.<br>2. Оһуокай үөрэтии. | 1. Мнемотехника көмөтүнэн «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону кэпсииргэ үөрэтии.<br>2. Оһуокай үөрэтии. |
| Ыам ыйа    | 1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.  | 1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.                                   | 1. «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону быһа тардан оонньоон көрдөрүү.                                   |
|            | Оҕо көмүскэлин күнэ-Оҕо ыһыаҕа.   |  |  |

Төрөөбүт тылынан сангарарга туттар араас ньымаларым:

### ЇВ Р РКПЗҮКҨРНОН

Билиһиннэ кэмнэ саха оҕолоро ийэ тылларын сумэһинин, ис хоһоонун диринник билбэккэ улааталлар, норуот уус-уран айымньытыгар улахан суолтаны уурбаттар. Оҕо оскуолаҕа кириэн иннинээҕи сааһыгар улгумнук ылынар. Уус-ураннык истэр, көрөр, сангарар, толкуйдуур, кэпсиир, сээрһиир, толорор үөрүйэхтэри олонхо уус-уран ойуулуур-дьүһүннүүр тылын-өһүн туһанан, билиһиннэриэххэ, сайыннарыахха сеп.

- оҕо истэр, өйгө онорон көрөр, толкуйдуур дьобурун эрчийии;
- бэйэтэ схеманы айан, кэпсиирин ситиһии.

Оҕо өйгө онорон көрүүтүн сатабылын тупсарарга, өйдөөн кэлээһин ньымаларын үөрэтэр, сайыннарар.

Холобур:



Абааһы уола кыһы уоран барда

Бухатыыр кыһы быһыһы айанна турунна

Охсуһу кытаанаҕа буолла

Оҕо тылын, толкуйдуур уонна өйүгэр онорон таһаарар дьобурун сайыннарыыга болдьох бэлиэлэри туттуу улахан суолталаах. Оҕо саһалы остуоруйаны, уус-уран айымньыны билиһиннэрэргэ болдьох бэлиэлэри, ойуулары, хартыыналары, таблицалары туттар оус табыгастаах. Оҕо бэйэтэ бу ньымалары туттарга үөрэнэр, тылын-өһүн ситимнээн кэпсиригэр тирэх оностор. Сорох айымньыларга улахан бөлөх оҕолоро бэйэлэрэ айан, болдьох бэлиэ схематын онорон кэпси үөрэнэллэр. Оҕо тылын саһааһа байар, сибээстээх кэпсээни онорор дьобура сайдар, судургу ойууну, оһуору онорон, илиитин тарбахтарын сурукка бэлэмниир.

### ЇВ ХҮФ\$ФΞФРҒРФІФΞФФ

*Сыала:* Уруһуй нөнүө оҕо иэйиитин уһугуннаран, уйулҕатын таарыйан, олонхону диринник ылынарары, сангарар саһатын саһылаан кэпсииргэ үөрэтии.

### Ис тутула:

Иитээччи дьарык кэмигэр быстах ойуулааһыннары иһитиннэрэн оҕолор хайдах өйдөөбүтүгэрин уруһуйдатан көрүүтэ оҕо дьоһурун аһарга, сайыннарарга олус туһалаах. Хас биирдии оҕо ураты ис кыахтаах, уус-уран айымньыны ылыныыта, сыаналааһына эмиэ уратылардаах буолар. Уруһуйга оҕо айымньыны ылыныытын таһымыттан, уратытыттан таһааран, өнүгүтүүнүн талан ойуулуур.

Уруһуйдуур ньымалары билиһиннэрэр дьарык тутула сүрүннээн маннык барар:

- Тэрээһин чааһа. Соһуччу түгэни олохтооһун, көрдөрөр-иһитиннэрэр матырыяалы туһаныы.
- Бэсиэдэ.
- Оҕо үлэтэ. Үлэ оноһуллуутун биирдиилээн быһаарыы. Тэнгэ онорсуу. Оонньоу ньматын туһаныы. Быһаара-быһаара үлэ оноһуллуутун көрдөрүү.
- Үлэни сыаналааһын. Оҕо үлэтин билиһиннэриитэ, хайҕабыл, сыаналааһын.

Хас биирдии оҕо уруһуйгар истибит олонхотун тус-туһунан биэрэр. Ордук ону чугас дьоно биһирээтэхтэринэ, сэргээтэхтэринэ, ис иһиттэн астынан үөрэ-көтө уруһуйдуур. Уруһуйун нөнүө чугас дьонун кытта үөрүүтүн, хомойуутун атастаһар, ис санаатын көрдөрөр. Ис туругун бэйэтэ билбэтинэн өң, быһыы көмөтүнэн арыйар. Олонхо тиэмэтэ кизн, тыла-өһө сиздэрэй, ол иһин оҕо олонхону истэн-билэн араастаан өйүгэр ойуулаан көрөн, айан ойуулуурттан астынар, дуоһуйар.

### СВ ХҮНПРҮВ АҤКНҮҮА ССРРҮФФҮН

Урамны оонньоута оҕо уйулҕатыгар ураты дьайыылаах. Урамны (театр) араас көрүнүн: күлүк, остуол, фланелеграф урамнытын онорон оҕо оонньоотулар. Итини таһынан персонажтар көстүүмнэрэ, тэрил эгэлгэтэ оҕо бэриллэн кини бэйэтэ олонхону көнүл оонньоур. Ол оонньоу оҕо сурэбэр-быарыгар киирэр, өйүгэр-санаатыгар хатанар. Оонньоу сылдьан оҕолор бэйэ-бэйэлэрин үөрэтэллэр, ситэрсэн биэрэллэр. Иннэ гынан оҕо бэйэтэ да өйдөөбөккө олонхо ис хоһоонун, тутулун билбит буолар. Олонхо олукарынан, оҕолуун кэпсэтэр, киниэхэ ырыттарар, оҕо тойоннотон түмүк онорторор көдүүстээх.

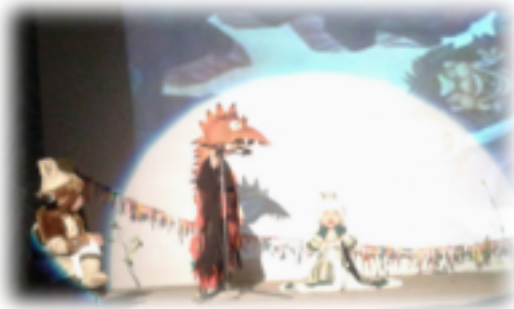
Үлэ хайысхалара:

1. Оҕо сайдар эйгэтин тэрийии.
  - Олонхо геройдарын оноруу.
  - Төрөппүтү кытта ситимнээх үлэ.
2. Олонхону оҕо тиэрдии
  - оҕо истэр дьоһурун сайыннарыы;
  - куукулалары көрдөрүү, оруолга киирэн оонньооһун;
  - ситимнээх сананы сайыннарыы;
  - куукуланан оҕо бэйэтин көрүүтүнэн уруһуйдуур, хамсанар, оонньоуга киллэрэр баҕатын арыыы, онно сөптөөх усулуобуйаны олохсугуу.

Ол курдук, кыра бөлөх иитээччилэрэ төрөппүттэри кытта ыкса үлэлэһэн “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхо геройдарын онордулар. Олонхо геройдарын ырыаларын-тойуктарын ыллаан иһитиннэрэн, тутталларын - хапталларын көрдөрөр олус табыгастаах.



Ону таһынан, оруоллары үллэстэн, көстүүмнэри тиктэн, үнкүүлэри үөрэтэн, ырыа-тойук үөрэтэн олонхо туруоран кэккэ ситиһиилэрдэммит.



Урамны(театр) көмөтүнэн билиһиннэри кедьүүһэ:

- оҕо олонхо ис хоһоонун, уран тылын чэпчэкистик өйдүүр, ылынар;
- олонхо тылын өйдөөн оҕо тылын саппааһа байар, кэрэтик сангарарга үөрэнэр;
- олонхо геройдарын үчүгэй өрүттэрин холобур оностор, куһаҕан өрүттэрин ырытан көрөр, өйдүүр;
- оҕо толкуйдуур дьобура, тылын саппааһа байар;
- оҕо онорон көрүүтэ (фантазията), толкуйдуур дьобура сайдар.



ՇՅ ԴՕՏՁՄՏ ԸՆ ՄՏՏՏՐՓՐԻՐ ՏՂՎՓՏՕ ՏՏՐՐՎՓՓՕՆՅՐԱԵՏՂՏՅՈՆԿՕՆՅՅ ԿՓՏԻՐԵԵ

Остуол сайыннарар, дидактической оонньууларыгар оҕо бэйэтэ тутан-хабан, көрөн-истэн оонньоотоҕуна толкуйдуур дьобура сайдар, түргэнник өйдүүр, кэпсэтэ, быһаара үөрэнэр.

Оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕоҕо олонхо матырыйаалынан бэйэ онорбут остуол оонньууларым, пособиеларым:

ЇВУВООВӨВҮ    ΨНҮҮВВРНÓНҮ    ЂТНМÓЃ

Олонхону билиһиннэрэргэ, үөрэтэргэ олонхо сюжетынан оноһуллубут хартыналары хомуйуу-тангы. Тангар кэмигэр хартынаһ ис хоһоонун оҕону кытта кэпсэтэрибит туһалыыр өрүттэрдээх буолуон сөп: олонхо ис хоһоонун өйдүүр, тыла сайдар, болҕомтолоох буолар, өнү быһыыны-таһааны араара үөрэнэр. Маны таһынан, бытархай элеменнэри тутан тарбахтарын былчыннара сайдар буолан, оҕо уопсай сайдыытыгар туһалаах. Бу оонньууну биирдиилээн, хамаанданан да оонньоохха сөп.



ЇПФÓÓНé    ЁЃЇ@У@ОҮДҮДЇЃОУФЇН    ПФÓÓНé    Ђиэн Французскай монах Раймонд Луллий сүрдээх үчүгэй киһи өйүн сайыннарар көрүнү айбыт.

Ол курдук, бу ньыма оҕо толкуйдуур дьобурун, санарар сангатын сайыннарарга олус табыгастаах.

Мин бу көрүнү үс арааһын оностон, үлэбэр тутуннум.



Бу Луллия көрүнү ханнык дойдуга, ханнык герой олоһорун үөрэтэргэ көмөлөһүө





Бу Луллия көрүнгө дойдулар, геройдар ааттарын билэргэ, тарбах үлэтин сайыннарга көмөлөһүө

(Суон кытаанах маска, куустээх килиэй көмөтүнэн икки диискэ хаба сыһыарыллар, ол диискэ үрдүгэр хартыналарбытын сыһыарабыт, оҕо тарбахтарынан эргитэн ханнык герой, ханнык дойдуга олорорун сөп түбэһиннэрэн туруоруохтаах).



Бу Луллия олонхо геройдарын туттар тэриллэрин үөрэтэргэ көмөлөһүө  
Маннык Луллияны онорорго аан бастаан уруһуйдарын талан, хас да чааска арааран уурталыбыт, улахан төгүрүкпэр олонхом геройдарын уруһуйдара, кыра иһинээҕи төгүрүкпэр туттар тэриллэрэ. Уруһуйдарын уурталаан, бэлэм буолбутун кэннэ, төгүрүктэrim ортотун тэһэбин. Онтон хамсыыр гына эргийэригэр, сөптөөх эппиэти таларыгар ыйар стрелка онордум (чараас папка хабын кырыйан, көстөрүн биллэрин курдук кыһыл өңү талан). Ортотугар эргийэрин курдук сөптөөх кнопка булан, тэспит сирбитинэн барытын холбоотубут, үлэбит бэлэм буолла.

Холобура,

| <i>Олонхо геройа</i>       | <i>Туттар тэрилэ, сеп-сэбиргэл</i> |
|----------------------------|------------------------------------|
| Туйаарыма Куо              | тараах                             |
| Ньургун Боотур             | батыһа                             |
| Айыы Умсуур Удаҕан         | дүһүр                              |
| Уот Уһутаакы (Абааһы уола) | охсуһарга аһаммыт тэрилэ           |
| Абааһы кыһа                | Хобордоох)                         |
| Бухатыыр ата               | Ыһыыр                              |

ЎЎЎЎЎЎЎЎЎЎЎЎ

## ҮНҮН\$NNÓДҮӨНҮЁ

- Диплом II степени в театральном фестивале-конкурсе «Кун бытархайа» имени А.Ильиной, посвященного Республиканскому Ысыаху Олонхо в г. Вилюйске и 25-летию ГБУ РС (Я) «Театр юного Зрителя» среди дошкольных театральных коллективов Вилюйского улуса (района)- 2017 г.;
- Лауреат I степени улусного фестиваля театральных коллективов дошкольных образовательных учреждений, приуроченного к мероприятиям республиканского Ысыаха Олонхо- 2017 г.;
- Спец-приз Петрову Дамиру от Валентины Якимец, на театральном фестивале-конкурсе «Кун бытархайа» имени А.Ильиной, посвященного Республиканскому Ысыаху Олонхо в г/Вилюйске и 25-летию ГБУ РС(Я) «Театр юного Зрителя» среди дошкольных театральных коллективов Вилюйского улуса(района) 2017 г.;
- Победитель в номинации «Лучшая режиссерская работа» улусного фестиваля театральных коллективов дошкольных образовательных учреждений, приуроченного к мероприятиям республиканского Ысыаха Олонхо- 2017 г.;
- Участие в фестивале театральных коллективов «Синяя птица», с постановкой “Дьулуруйар Ньургун Боотур”- 2018 г.;
- Выступления воспитанников Петрова Дамира и Сидоровой Кати на торжественном открытии мероприятия, посвященного 125-летию первого профессионального композитора Марка Николаевича Жиркова- 2018 г.;
- Выступление с отрывком из олонхо «Дьулуруйар Ньургун Боотур» Петрова Дамира на Днях Вилюйска в городе Якутске на сцене ДК Кулаковского- 2018 г.;
- Лауреат I степени в улусном фестивале «Мин олонхо дойдутун оҕотобун», ансамбль “Үрүмэччи”, “Куула хара тыаны кутуругунан булкуйа оонньуур кугас хара аттаах Киис Бэргэн бухатыыр”олонхо- 2018 г.;
- Лауреат I степени улуустаабы «Мин олонхо дойдутун оҕотобун» фестивалга - Петров Дамир “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхоттон быһа тардыы - 2018 сыл.
- Лауреат III степени в улусном фестивале «Мин олонхо дойдутун оҕотобун», Нератов Емельян рисунок «Олонхо дойдута»- 2019 г.
- XXIII төгүлүн ытыллалар «Олонхо дойдутун оҕотобун» фестиваль кыайыылааҕар Шепеткина Виленаҕа «Кырачаан толорооччу» анал аат- 2021 сыл.
- Шепеткина Вилена- «Таммахчаан- 2021» улуустаабы аһаҕас оскуолаҕа киириэн иннинээҕи оҕолорго аналлаах дистанционнай күрэх кыайыылааҕар- Муус устар ый, 2021 сыл.
- Осипова Аделина- «КҮН АЙЫЫ ОҕОТО» өрөспүүбүлүкэтээҕи оскуола иннинээҕи саастаах оҕолор төрүт култуура толорор ньымаларыгар кэтэхтэн күрэх «Чабырҕах» көрүнгэр I үрдэл, Сунтаар улууһа, 2021 сыл.





- 2021 сыллаахха “Үөрэтии араас ньымаларын туһанан олонхо киэн эйгэтигэр оҕолору сыһыарыы” диэн иитээччилэргэ аналлаах көмө босуобуйа таһаарбытым.



### Иитээччигэ көмө литература

1. Ефимова Д.Г, В.В.Аммосова-Олонхо оҕо уруһуйугар: иитээччигэ, төрөппүккэ аналлаах пособие. – Дьокуускай: Компания «Дани Алмас», 2007.- 40 с.- («Олонхо педагогиката» серия).
2. Ефимова Д.Г, Ю С.С – Олонхо педагогикатын оҕо садыгар олохтооһун: (оҕо тэритэтигэр көмө пособие). – Дьокуускай: Бичик, 2013. – 120 с. – (Олонхо педагогиката).
3. Захарова А.Е, Чехордуна, Филиппова Н.И уо.д.а. – Олонхо: көлүөнэ утума. – Дьокуускай: Кытыл, 2015. – 264 с.

**Конспект непосредственно образовательной деятельности с элементами Сингапурской системы в подготовительной группе «Ознакомление с эпосом Олонхо»**

**Цель:**

1. Воспитывающая: Воспитывать у детей чувства любви к Родине; чувства гордости ее традициями и культурой; Прививать детям интерес и уважение к культуре народа саха.
2. Образовательная: Познакомить детей с устройством трех миров в якутском народном эпосе, с понятием олонхо.
3. Развивающая: развитие интереса к шедевру мировой культуры – олонхо; умения внимательно слушать отрывки из олонхо;

**Ход занятия:**

Дети в якутских национальных костюмах под звуки хомуса заходят и садятся на олбох в музыкальном зале.

Воспитатель: Ребята, давайте встанем в круг, сегодня замечательный день солнце светит ярко, чтобы мы всегда улыбались, давайте передадим, друг другу лучи солнца, вот мы и зарядились энергией солнца.

**Хай файв**

Меня зовут Алена Егоровна, я рада видеть вас, сегодня мы будем вместе путешествовать. Дети, если я поднимаю руку, вы должны сосредоточиться на меня. Что такое олонхо? Кто

знает? Олонхо – это древний героический эпос о богатырях, об их подвигах. ( На экране идет показ по теме занятия в виде слайдов).

Я вам расскажу о великом олонхо Платона Алексеевича Ойунского «Нюргун Ботур Стремительный». И надеюсь, что перед вами откроется волшебный мир олонхо. В старину наши предки считали что существовало три мира- Верхний, Средний и Нижний. В верхнем мире жили Юрюнг ар тойон и его жена Адьына Сиэр Хотун. А также Айы умсур удаган и шаманы. (Слайд 2)

А в срединном мире на Сайдалыкы Эбэ, жили поживали отец-господин-прародитель народа айы Саха Сарын Тойон, мать-госпожа-прародительница- Сабыйа Бай Хотун. И имели они единственного сына Кюн Дьирибинэ «Солнцезарный», имеющий богатырского, сивой масти коня Кёнэ Кёгёччёр. Вместе с ним росла его сестра-светолика, лучезарная, с девятисаженной косой, Туйарыма Куо- девушка красоты невиданной, доброты неслыханной.(Слайд 3)

С непримиримо-негостеприимно сумрачными метельными небесами, мутными, как недоваренная уха, с бушующими темными вихрями в бедственной топи подземной тьмы был сотворен Нижний мир. В этом мире жили имеющий посреди лица вместо глаза кусок мяса тварь одноглазая, с пастью бездонной, подобной пещере, с одной ноздрей на длинном носу, редкозубый Уот Усутаки. Сестра его-хвост из дымокура, рваная пола из лохмотьев, хищные когти-Кыскыйдан Куо.(Слайд 4)

Воспитатель: Дальше хотите знать, кто еще в олонхо есть, и что там происходит?

### **Релли робин**

Воспитатель: Хотите, тогда нам нужно будет выполнить задание на закрепления, задание вот такое, работаем в паре, делимся, я вам раздаю круги луллия, так называется наше пособие, внимательно смотрим, открываем конверты, у нас в конверте есть диски. На этих дисках в одном диске миры олонхо, сколько миров в олонхо есть я сказала? Три, отлично. Не забываем хвалить себя если правильно ответили, говорим отлично!

А в другом диске у нас персонажи олонхо, вот смотрите, как работает наше пособие, вы крутите и находите какой персонаж, в каком мире живет.

А дальше вот что случилось...

Слайд 5 Низвергающий огонь из поганой пасти богатырь абасы Уот Усутаки схватил луноликую, с девятисаженной косой Туйарыму Куо, опоясавшись ею же, бросил её поперек коня, и мгновение ока скрылся в Нижнем мире.

Слайд 6 На спасение луноликой Туйарымы Куо бросился её любимый брат Кюн Дьирибинэ. Но он попал в ловко расставленные сети сына абасы. Козни колдовские оказались сильнее.

Слайд 7 На помощь луноликой Туйарыме Куо спешит прославленный юноша-богатырь Юрюнг уолан на мотыльково-белом коне.

Слайд 8 Не удалось богатырю Юрюнг Уолану вызволить Туйарыму куо. Гибнет он в подземном мире. Распалась кость его тонкая, не выдержав чар колдовских.

Слайд 9 На защиту племени Айы уранхай саха и срединного мира из верхнего мира Юрюнг ар тойон спускает тонко-станного пятисаженного в талии, шестисаженного в плечах богатыря-исполина Нюргун Ботура Стремительного. Теперь он должен вызволить луноликую Туйарыму куо из беды.

**Клок баддис (песочные часы) установка приходит сюрпризный момент богатырь**

**Богатырь: Здравствуйте! Я богатырь, принес вам подсказку.**

Воспитатель: Дальше что будет, как вы думаете? А откуда мы узнаем, экран у нас белый, я забыла. Что-то слышно, послушайте, к нам пришел богатырь, а это что ты нам принес? Задание, в котором есть подсказка. Что произойдет дальше? Вы соберете, и мы узнаем. Я вам даю ровно одну минуту. Вы справитесь? Отлично. Время пошло.

Что получилось? Какая группа первая закончила, молодцы! У нас получилась картина Противостояние богатырей. Вы справились за одну минуту, молодцы, дайте пять друг другу.

Слайд 10 Защитник племени Айы Нюргун Боотур Стремительный и предводитель рода абасы Уот Усутаки встретились в смертельном поединке. Тридцать дней и тридцать ночей бились они на равных в дикой драке, жестоком раздоре.

Слайд 11 От битвы смертельной устали они, не в силах продолжать дальше. И мы немножко отдохнем.

### **Микс фриз групп**

Физминутка: Танец узор, дети встают в полукруг, один ребенок встает в центр, показывает движение, остальные повторяют, таким образом все дети показывают движения по очереди.

Слайд 12 Когда стало совсем в немоготу, Нюргун ботур призвал на помощь старшую сестру айы умсур удаганку, а Уот усутаки младшую сестрицу Кыс Кыскыйдан.

Слайд 13 Айы Умсур Удаганка ударяя в бубен, протянула Нюргун Ботуру волшебную плетку, нараспев выговаривая колдовские слова.

Взяв ее, Нюргун Ботур нанес сокрушительные удары сыну абасы Уот усутаки. Окропил живой водой Юрюнг уолана, оживил. Луноликую Туйаарыму Куо вызволил из тьмы подземной. И они вернулись в свой срединный мир. Радость трех родов Саха была великая. Указано, предписано было на том пиру славно расплодиться потомству уранхай саха племени. И они отметили эту победу праздником Ысыах.

Вам понравилось ребята, олонхо? О чем рассказывается в олонхо?

### **Релли робин**

А сейчас ребята, подойдите к столу, я вам раздам вот такие схемы картинки, называется она мнемотехника. Вы должны мне рассказать, Это для вас схемы-подсказки, вы следуя по схеме, расскажете мне олонхо «Нюргун боотур стремительный».

Работаем в паре, дополняйте друг друга.

### **Заключительный этап.**

Давайте встанем в круг, какие вы молодцы! Кому что больше всего понравилось?

– Как отмечается окончательная победа богатыря айыы? (всенародным праздником ысыах).

Что мы делаем на празднике ысыах? Ответы детей.

На празднике Ысыах исполняют запевалы Осуохай, давайте и мы возьмемся за руки, вы за мной повторяете, хорошо.

Мне было приятно с вами работать, я всем вам ставлю лайки, Отлично! Вот у нас гости куклы героев олонхо, вы сейчас возьмете куклы и пойдете в группу, расскажите и остальным детям об олонхо, хорошо? До новых встреч!

ἸΩΚΡΗΥΝΕ ḠΚΥΦÓΦΥΦΞΗΨΥΦΥÍΦΡ ΙΣΣΥΦΥḠ ἌΣÓΣΑΨΣΥΨΡ ΘΒ\$Η ὕΝΥÍΘΒΆ

Оруоллары толордулар:

Олонхоһут - Петров Дамир

Ньургун Боотур – Босиков Коля

Туйаарыма Куо- Сидорова Катя

Аан Алахчын Хотун – Хертек Илана

Кэпсээччи- Петров Дамир

Сорук-Боллур – Абрамов Ньургун

УотУһутаакы- Дедюкин Витя

Оһуокайдьыт- Иванова Нарыйаана

Кыталык кыргыттар - Иванова Нарыйаана, Борисова Милена, Быканова Лиза, Протопопова Сандаара, Дьяконова Карина, Баланова Нарыйа, Новгородова Аилина.

Боотурдар - Степанов Ньургун, Кондаков Женя, Егоров Сережа, Иванов Дамир

Кэрэчээн кыргыттар - Федорова Ксюша, Быканова Лиза, Борисова Милена.

Олонхоһут (көмүлүөк иннигэр талах, олбохтоох олоппоско оллоонноон олорон эрэ ааҕар):

Былыргы дылым

Быстар мындаатын

Быдан анараа өттүгэр,

Урукку охсуһуулаах дылым

Уларыйар улаҕа өттүгэр,



Атааннаах мөнгүөннээх  
Аан Ийэ дойду диэн  
Ананан айыллан  
Ойон тахсар күннээх  
Охтон баранар мастаах  
Уолан баранар уулаах  
Орто туруу дойду диэн  
Оноһуллубута эбитэ үһү.  
(Сахалыы ас-үөл тардыллыбыт, олбохторго дьон сэргэ олорор)  
Уолаттар тустан оонһуулар, кыргыттар сэхэргэхэллэр.

#### **Бастакы көстүү**

Туйаарыма Куо кыргыттары кытта сэхэргэхэ күлэ-үөрэ, оонһоһо сылдылар. Туйаарыма  
Куо туохтан эрэ уолуйар, сэрэбэдьийэр.

Туйаарыма Куо:

Дьэ-буо!!!Дьэ-буо!!

Туохтан сурэбим ыалдьарый?

Туохтан санаам түһэрий?

Тоҕо мин ытыам кэлэрий?

Харабым уута суурэрий?

Өр өтөр буолбат Уот Уһутаакы орто дойдуга көтөн түһэр. Кыргыттар куттанан  
часкыйа-часкыйа сүүрэхэлэстилэр, куотан тахсан бардылар.

Уот Уһутаакы Туйаарыма Куону тутан илдэ барар

Кыргыттар: Иэдээн буолла!!! Туйаарыма Куону Уот Уһутаакы уоран барда!!!(диэт, куотан  
тахсан бараллар)

#### **Иккис көстүү:**

##### **Боотурдар үнкүүлэрэ**

Сорук Боллур ыллыы-ыллыы атынан сүүрдэн киирэр.

Сорук Боллур ырыата:

Оһулһааттан !Оһулһааттан!

Дьулуруйар Ньургун Боотур

Дорообо, дорообо!

Алдьархай ааннаата

Туналһаннаах ньуурдаах Туйаарыма Куону

Уот Уһутаакы обургу

Уоран барда

Чэй эрэ, тургэнник бара охсуон үһү!

Курдукчай! Курдукчай! – (диэт тахсан барар)

Ньургун боотур ону истэн, субу курдук ырыалаах буолбут:

Көр бу! Көр бу!

Итиччэ үлүгэр

Сүдү өлүүнү

Истэн баран,

Уот уһутаакы

Аймаан алдытан барбытын

Ситиһэр иннигэр

Өлөрбун даһаны

Утуйарга холуом!

Аан Алахчын Хотун Аал Луук Мас кэнниттэн туйбутунан тахсар, Ньургун Боотурга өлбөт  
мэнэ уутун иһэрдэр.

«Дьээ-буо!Дьээ!!!

Бу өлбөт мэнэ уута,

Эн аналын буоллун!

Өрөгөйүн өрүүтүн үрдээн,  
Үрүн күн эрэ диэки дьулустун!  
Көмүһүөм!» диэн ыллыыр  
Ньургун Боотур сөһүргэстээн олорон эрэ иһэр, күүс-уох ылбытты туттан туран  
Туйаарыма Куону быһыны барар.

### Үһүс көстүү

**Аллараа дойду** (Уот-күөс сыанаба ууруллар, харана буолар)  
Уот Уһутаакы Туйаарыма Куону оһох кэннигэр, тимир ханаат бынанан кэлгийэн кэбиһэр.  
Туйаарыма куо: Ый-ыйбыан! Аай-айбыан!  
Ытаабатах бэйэм,  
Ытыы сонуу олодоһум!  
Уот уһутаакы обургу,  
Сырайгын көрдөрөрүн  
Бағалаах буолан,  
Кубулунан киирэннин,  
Куттуу турабын дуо?  
Уот Уһутаакы:  
Аар –татай! Алаатыгар!  
Күндү күөрэгэйиэм! Бағабын толорон,  
Илэ бэйэбинэн  
Иннигэр көстүөм! диэт дьиннээх сирэин көрдөрөр.  
Ол кэмнэ Ньургун Боотур киирэн кэлэр.  
Ньургун Боотур: Хара түөкун илэ бэйэбин көрдөрөр күннээх эбиккин!  
Ньургун Боотур Уот Уһутаакыга саба түһэр, охсуһуу сағаланар. Өр өтөр охсуһан баран  
Ньургун Боотур Уот Уһутаакыны уһун батаһынан анһар.  
Уот Уһутаакы: «Абытайбыан. Халахайбыан!  
Ньургун Боотур Уот Уһутаакыны батаһынан батары анһан өрө ууммутугар, Туйаарыма  
Куо тохтотор:  
Тойон убай  
Тохтоо, болбой,  
Иккиһин эрэ ођустаргын,  
Аллараа дойду абааһыта,  
Иккиһин тиллэн иннэ биллибэт алдьархайы  
Арыйбытынан туруођа,- диир.  
Онуоха Ньургун Боотур: Кырдык оннук эбит! - диэн баран, батаһын түһэрэр.  
Уот уһутаакы: Оо!сорум эбит! Улугэрим эбит! – дии дии сыылла-сыылла тахсан барар.

### Түмүк

Олонхочут оллоонноон олорон эрэ:  
Дьэ ити кэннэ  
Дирин дэлэгэй  
Түһүлгэни түһэрбиттэр,  
Уолбат уйгу  
Улуу тунах  
Ыһыағы тэрийбиттэр.  
(Оһуохайга тураллар).  
Оһуокайдыыр оһуокай!  
Эһиэкэйдир эһиэкэй!  
Омођой баайбыт сағаттан,  
Олохтоммут оһуокайы  
Оройуттан тутаммыт,  
Ођо-ођо эрдэххэ,  
Оонһоомохтоон хаалыабыц!

Эдэр –сэнэх эрдэххэ,  
Этэн тыынан биэриэбин!  
Оһуокайдыыр оһуокай!  
Эһиэкэйдир эһиэкэй!